

Bakhtiyar Vahapzade'de Vatan Temi ve Anne İlişkisi

Ülkü ELİUZ*

ÖZ

Bakhtiyar Vahapzade, yaşamdaki uzam boyutuna, bireyin tarihselliğini sağlayan mekanlar aracılığıyla kuramsal bir yorum kazandıran bir sanatçıdır. Onun metinlerinde mekân bireyi, birey ise mekânı kendi'leştirir ve kendilik dönüşümünün gerçekleşmesine olanak tanır. Bu mekan, kendilik bilincini kazandıran yaratıcı ve diriltici göndermeleri ile bireyi kuran, tamamlayan, yansıtan bir norm karakter işlevindedir.

Vahapzade metinlerinde vatan, hem simge değer hem de olgusal mekan niteliğindedir; herhangi bir toprak değildir, anlam aktarıcı öge işlevindedir. Bireyin şey'ler dünyasından sıyrılıp kendilik bilincine kavuşabilmesi için bu tinsel varoluş mekanına yönelmesi kaçınılmazdır. Anne ve toprak kavramları ile içsel bağdaşım ve etkileşim içerisinde olan vatan, bireysel çözülmeyle engelleyerek milli bütünleşmeyi sağlar; milletin varlık güvencesi olur. Bu mekânın her ayrıntısı, mekânsal bir çağrı halinde bireyin öze dönüş olanaklarını barındırır.

Bu tebliğde, en bireysel en milliyeye dönüştüğü vatan ile arketipsel bağıntı içerisindeki anne kavramı, içsel dönüşüm dinamikleri bağlamında işlevsel boyutuyla değerlendirilerek tahlil edilecektir.

Anahtar Kelimeler: Vatan, anne, kendilik, öze dönüş.

ABSTRACT

The Theme of Homeland and the Relation of Mother in Bakhtiyar Vahapzade

Bakhtiyar Vahapzade is an artist who brings in a theoretical comment to extent dimension of life over spaces that provides person's historicity. In his texts, place makes individual like it's own and individual makes place like it's own; thus enable to come true the transformation of being itself. This space is like a norm character that set up, complete and externalize the individual with creative and resuscitative referents that bring consciousness of being itself.

* Dr., Karadeniz Teknik Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğretim Üyesi, TRABZON, e-posta: ulku.eliuz@mynet.com

Homeland has a quality of both a value-symbol and a factual site in Vahapzade's texts; it is not a certain ground, it functions as an element which transfers the meaning. It is unavoidable for person to bear this bodiless entity place in order to retrieve the consciousness of being itself by grazing the world of things. The native land, which is in an inherent coherence and interaction with the concept of mother and terreneous, embarrasses the individual disengagement and provides the national integration. By this way, it becomes a guarantee of existence for the nation. Every details of this space shelter the possibilities of turning to essence for a person as a locality invitation.

In this study, the homeland in which the most individual turns into the most national and the concept of mother which is in an archetypic relation to it is going to be analysed with the evaluation of functional dimensions in the context of inherent transformation dynamics.

Key Words: Homeland, mother, being itself, turning to essence.

Türk edebiyatı, kültür ve dil unsurlarının belirleyici olduğu alanlara doğru genişletilen büyük ve muazzam bir vatan coğrafyasıdır. Bu edebiyatın en özgün seslerinden ve ulu kişilerinden biri olan Bahtiyar Vahapzade, bizi biz yapan değerler sistemini, bireyin tarihsel varlığını devam ettiren bellek mekânları aracılığıyla mısralarına taşıyan bir sanatkardır. Türklüğün sonsuzlukta var olması arzusu ile dolu olan sanatkâr, bilir ve inanır ki; milletleşme süreci değerleşme, bir değere dönüşme ve değer kazanma demektir. O, öznel değerleri ve evrensel mesajları ile "billurlaşmış" (Tural 1982: 228) bir milli bilince sahiptir. Onun metinleri, yüksek değerlerin silinmeye çalışıldığı bir zaman ve mekânda, aydınlık, ümit dolu ve güçlü bir direnişin ifadesidir. Vatan sevgisi, haysiyet, şeref, bağımsızlık gibi kutsal değerler dizgesine sahip Türk milletinin düşünselden eylemsele dönüşen şahlanışı, "tarihsel başkaldırma(sı)" (Gündoğan 1997: 117) ile örtüşen bu ateşin ses, ülküleştirilmiş bir öznenin sesidir. Bu özne, kendi ve milleti adına, sınırlandırılmışlığın ve ölümlüğün aşılmasını sağlayan vatan ve millet sevgisi ile kendi oluşunu gerçekleştirir.

Değerlerden gelen 'olması gerek sesi'ne duyarlı olan Bahtiyar Vahapzade'ye göre birey, tarihselliğini var eden mekânlara tutunarak, öze/kendine dönüşünü gerçekleştirebilir. Tinsel varoluş mekânlarının somut imgelerinden anne ve vatan ise, birey için tarihselliğin dolayısıyla dünyadaki sürekliliğin somut ifadesidir. Arketipin ilahi kökenli imgesi anne, arketipin kişisel; dışının sihirli ve gizli güçleri ile donatılan vatan ise, kolektif taşıyıcısıdır. Bu iki imgenin ilişkisi, yer-gök ve madde-ruh bağdaşımı gibi, zaruri bir birleşmedir. Vatan, anne arketipinin "toprağa gömülmüş ateşin" (Todorov 2004: 99) varlık dönüşümü ile yeniden doğmuş halidir. Vatan, anne ile tam bir ortaklık, bilinçdışı bir özdeşleşme içerisindedir:

“Evlat öz kökünü tanımazsa bes,
De, hangi kök üstte boy atacaktır?
Kökünü bilmeyen kendini bilmez.
Bize ne götürür bu niyet, hekim?
(..)
Annedir, demeli güçlüdür toprak,
Ondadır ilacı, hani her şeyin.”

(*Gün Var Bin Aya Değer*, “Bilim-Ahlak”, s.89-91)

Bir millet için vatan nedir? Alelade bir toprak parçasını vatan kılan özellik nedir? Vatan, zaman ve hareket ile sınırları belirlenen, içinde millete ait değer sistemlerini barındıran, milli ve sosyal yapıyı şekillendiren bir mekanizma; “kurtuluş arzusunun hedefi”(Jung 2003: 22)dir. Topraktaki yaratma gücünün imgesi vatan, ‘kendin ol’ çağrısını, eskiyi güncelleştirme ve bireyi çözülmekten, dağılmaktan, anlamsızlaşmaktan, değersizleşmekten kurtarma yönünde bir misyon ile aktif hale getirme işlevini yerine getirir.

Vatan, anne gibi “sihirli dönüşüm ve yeniden doğuş yeri” (Jung 2003: 22) olarak özünde anlamlı ve değerli bir bütündür; güvenlik mitinin ilk mekânıdır. Bu mekân, “kapalı, korunmuş büyük bir beşik” (Bachelard 1996: 35) halinde içinde yaşayanları kuşatır. Dolaylı yeniden doğuşun kutsanmış adı olarak kendilik bilincini oluşturan yaratıcı ve diriltici göndermeleri ile bireyi kuran ve tamamlayan, yansıtan bir norm karakter işlevi kazanır. Bireysel yaşam süreci içinde yeniden doğmak isteyen birey, şey’ler dünyasından sıyrılıp kendilik bilincine kavuşabilmek için, bu tinsel varoluş mekânında anne arketipinin derin anlam dizgesinin bilinçaltı yönlendirmesiyle varolur:

“Ağaçlar
Kök üste boy atır,
Yücelir.
Ağaçlar
Kökünden güç alır.
Dünyada
Her şeyin kökü var.
Kökü var
Toprağın, taşın da...
İnsansa kökünü
Gezdirir başında.”

(*Yücelikte Tenhalkık*, “Kök”, s.11)

Başta taşınan kök, kendi oluşu hazırlayan değerler dizgesidir. Bireyin şey’ler dünyasından sıyrılıp kendilik bilincine kavuşmasını olanaklı kılan bu değerlerden anne ve vatan, “kültürel bellek kodları”(Korkmaz 2004: 69)nın taşıyıcısı ya da yansıtıcısı işlevine sahiptirler; bireyi/ milleti kendi oluşa çağırır, geçmişini anımsatarak içsel temellenişini ve anlamlı bir varlığa/ millete dönüşümünü sağlarlar:

“Sine altında gerek kalp gibi her an dövüne
Yana yıldız gibi her sözde, her imzada vatan.
Vatan aşkından yücelsin bütün isteklerimiz,
Yaşasın arzuda, amaçta, temennada vatan.

Ulular uymadı var-servete, yalnız dediler:
En büyük bahşişimiz bizden her evlada: Vatan.
Vatan aşkından alır Bahtiyar öz kudretini
Dövünür kalbi gibi her yeni mısradada vatan.”

(*Gurup Düşünceleri*, “Vatan”, s.205)

Tarihi akış içerisinde Azerbaycan coğrafyası, daima kilit rolü oynayan ve siyasi dengelerini kurma yönünde belirleyici fonksiyonu olan mekânlardan olur. Sürekli akınlara, istilalara, ihtilallere ve baskılara maruz kalmanın tarihi birikimi, hürriyeti ateşleyen bir motivasyon kaynağına dönüşür. Bahtiyar Vahapzade de bütün Azerbaycan şairlerinde şiirlerin gibi kurduğu imaj dünyası bakımından vatan aşkı motive edilen bir ateş şairidir. Çünkü Azerbaycan, “Odlar Yurdu”dur. Ateşler ülkesinde tutuşup yanmamak mümkün değildir:

“Sen kendinin değilsin, vatan senin değilse...
Kendini bul sen önce
Vatan darda da olsa
Düşmanlarda da olsa,
O, senin imanında, yüreğinde senindir,
Arzular memleketi senin öz vatanındır
Su içer şiirim benim gayeler çeşmesinde,
İlham alır, güç alır bir amalın sesinde...
Şerefimdir bu kaye, şöhretimdir bu iman
Ona şiirimde kurban
Ona kendim de kurban!”

(*Gün Var Bin Aya Değer*, “Şiirim, İmanım Benim”, s.33-34)

Vatanın kimliği içinde yaşayan bireylere bağlıdır. Kutsanan bu mekâna bireyden yansıyan izdüşüm, kendi olmaya hazırlayan bütün gücü de birlikte taşır. Birey, yaşadığı her duyguyu, her düşünceyi, her yönelişi bu kutsi mekâna aktarır, yansıtır. Vatan, bu içsel birleşme ile yeni ve kendine özgü canlı bir organizmaya dönüşür. Böylece, bireyin tinsel varlık alanlarını belirleyen ve ortaya çıkaran nitelikler kazanır.

Bahtiyar Vahapzade'nin şiirlerinde vatan temi, maddi ve manevi değerlerden oluşan cüz olarak verilir. Vatana bakış açısı pragmatik değildir. Çünkü ona göre özgürlük, farkındalık, seçim ve sorumluluk bağdaşımında kahramanlığa yükselen birey, vatan ve millet sevgisi ile yeniden doğabilir. Onun doğumu, öznel değerler ve evrensel mesajlar ile insanın yaşamdaki anlam arayışı ve benliğini bütünleyip kendini gerçekleştirme macerasına dönüşü-

müdür. Nitekim “Çörek-Vatan” adlı şiirde Batı Almanya’da karşılaştığı Türk işçisi ile diyalogo bu yaklaşımını açımilar niteliktedir:

“Ne zaman döneceksen vetene”
 Harda karnım tok ise, ora vetendir” dedin
 Sen veteni çöreğe nece kurban eledin
 Burada çörek kazanıp özünü deytirdin.
 Çörek saadet değil, unuttun mu bunu sen
 Saadet veten demek!
 O vetene bağlıdır
 (...)
 Gurbette çöreğin var
 Üreğin yoktur senin
 Anasız bir uşaksan kıvrıl yat
 Dinme
 galbin
 Oyuk oyuktur senin çöreğin var
 Bes han saçına sigal çeken
 Vetenin kürekleri”

(*Gurup Düşünceleri*, “Çörek Veten”, s.42-45)

Bu mısralar, vatani üzerinde karın doyurulan maddi bir mekân olarak te-
 lakki eden yozlaşmış, değerler bakımından terreddi etmiş bir insana cevap
 niteliğindedir. Bu insanın kalbi boştur; kalp insanda hissiyatın makam mer-
 kezi ve sembolik olarak yüksek değerlerin makamıdır. “Çörek vetendir” diyen
 insan için bu yüksek değerlerin hiçbir anlamı yoktur ve bu kişi annesiz ço-
 cuk kadar acınacak haldedir. Burada vatan ile ana kavramları yüksek insani
 hasletlerin doğuşunu ve yaşamasını sağlayan iki temel unsur olarak bütün-
 lenir. “Çocukken emanet ve teslim edildiğimiz yaşamın tamamının taşıyıcı-
 sı anne(nin)” (Jung 2003: s.31) varlık değişimi ile yeni görünümü olan vatan,
 anne gibidir; kürekleri/ rüzgârları o vatanın insanlarının saçlarını okşar, top-
 rağı nimetleriyle besler, suları şarkılar söyler. Ve bunlar yeni ve estetik bir in-
 sanın doğumunu gerçekleştirir.

Yozlaşmış insan, yeni kavramındaki dinamizmi, estetik kavramındaki insa-
 ni evrenselleştiren ve ölümsüzleştiren sanat dönüşümünden mahrum bir
 yaratıktır. Bu yabancılaşmaya vatandan uzaklık ve milli kültürden uzaklaş-
 ma sebep olmuştur. “Unuttun mu bunu sen” derken özdeki değerlerini yiti-
 ren, kendi toplumuna ve değerlerine yabancılaşan insanı hem uyarır hem de
 hüzünlü ve nostaljik hatıralar yoklamasına çağırır. Vatandan ayrılığı ondan
 uzak kalmanın insandaki yüksek değerler manzumesine olumsuz etkiler yap-
 ması pek düşünülemez. Zira, anasından uzak kalan bir çocuk anasını ve yu-
 vasını özler. Bu oldukça tabii bir hadisedir. Tabii olmayan insan duygularının
 ve ruhunun kendi iklimine ve kendi kültür zeminine aykırı bir gelişme seyri

takep etmesidir. Vatandan ayrı olmak, annesiz bir çocuk kadar savunmasız, umutsuz ve çaresiz olmaktır. Gurbet, bireyin boşlukta kalmasına ve tutunamayarak tükenişe sürüklenmesine sebep olur:

“Başını nerenin külünü döksün
Sinesi azaptan dağ dağ didergin¹
Taze vatanında garip, çekingen
Eski vatanından kaçak, didergin.
Başının üstünde öz tavanı yok.
Yavanlık bir yana, hiç yavanı yok.
Bugüne, yarına bir gümanı yok.
Ey özü-özünden uzak didergin.(...)
Gönlünde köz tutup vatan hasreti
Tükenip gileyi, sözü sohbeti.
Öz talihi, öz musibeti
Özünün başına kınak didergin.”

(*Gurup Düşünceleri*, “Didergin”, s.162)

Vatan, hayatın anlam kazandığı bir cennet köşesidir; saadetin, sevincin kaynağıdır. Artık vatan, kendi oluşu gerçekleştiren kıymetler bütünüdür; doğuran, yaşatan, besleyen ve gelecek nesillere aynı ruhu veren canlı bir varlıktır; insan varlığını bütünüyle ihata eder. İnsan, hayatın kaba realitesine karşı içinde var olan yüksek insani özü sürekli korumak ve geliştirmekle sorumludur; maddi ve manevi varlığıyla vatana aittir:

“Azerbaycan;
Menim aşığım,
menim anam!
(...)
Hayalimin evveli sen
sonu sen.”

(*Gurup Düşünceleri*, “Çörek Veten”, s.42-45)

Hayal sözüyle hem gerçeğin ötesinde kurulan bireysel rüyadan hem de dünyadaki ömrün geçiciliğinden söz edilir. Her iki anlam biriminin de evvele ve sona bağlı olması, vatan kavramının insan yapan unsurların merkezi olarak görülmesindedir. Vatanın anaya benzetilmesi, ona hem maddi hem de manevi bir misyon yüklemektedir. Anne, insan muhabbetinin, saadetin ilk muhatabı ve “insan varlığının ilk evreni” (Bachelard 1996: 34) dir. Sevgi, ilgi, sıcaklık ilk onda tadılır ve bu yönüyle evveldir. Son ise, hayatın varlığı ile sürekli ve dinamik bir anlam kazanmış olur; bitiş, nihayet değil ebediyete ulaşan sınırsızlığı işaret eder. Evvel ve son terimlerinin birlikteliği, genişliğe ve sonsuzluğa dikkat çekmek içindir.

1 Didergin: göçmen, ayrı düşmüş.

Vatan, kültür ve ruh misyonu ağır kuru bir toprak parçası olmaktan öte, insanı var kılan kültür değerlerinin bir yekûn olarak üzerinde tezahür ettiği kutsi bir mekândır. Onu sadece karın doyurulan bir mekân olarak görmek, ancak insani pek çok haslet ve hassasiyeti kaybetmiş insanlara mahsus çarpık bir bilinç yapısını yansıtır. Şair, vatandan ayrılış ile ötekileşen insanı sürekli uyarak, özüne çağırır. Bu çağrılar, bilinçaltına olumlu göndermeler ve uyanışı gerçekleştirme gayreti ile daha da netleşir:

“Unutma,
El içinde, öl içinde demişler
Veten-namus
Namusu
İte atsan it yemez.
Yal içinde zingildeğer namusa zingildeğmez
Sen insansan.”

(*Gurup Düşünceleri*, “Çörek Veten”, s.42-45)

“Zingildemek”, Azeri Türkçesinde “yaltaklanmak, herhangi bir şeyi elde etmek için çaba sarf etmek ve temenna etmek anlamındadır. Genelde hayvanlar yalnızca bedeni ihtirasların ve ihtiyaçların esiri olan yaratıklardır. Onlar için şeref, şan, namus gibi kavramların bir anlamı yoktur. İnsanın köpekleşmesi ya da hayvanlaşması, canlı fenomenler arasında bilinç ve ruh düzeyi bakımından en yüksek kategoride bir mevkiden, değersizleşerek yalnızca bedeni ihtiraslarıyla yaşayan hayvanlar kategorisine düşmesini imler. Dolayısıyla şiirin ana matrisi, değerlerine yabancılaşan insanlar “insanlık kategorisinden çıkar” şeklinde formüle edilebilir. Bütün uyarı ve çağrılara olumlu cevaplar göndermeyen bu dejenere bireydeki insani özü yakalamak hedeflenmektedir. Görüldüğü gibi şiirin dejenere tipin vatan anlayışına karşı tavır, geleneksel vatan anlayışıyla birleşerek “unutma sen insansan” biçiminde çağrısı ile birleşir. “Uyarı temelli bu sarsıntı kalıntısının” (Sartre 2006: 35) algılanamaması ihtimaline karşı aynı yaklaşım şu dizelere taşınır:

“Bahtiyar’ım ki vatan aşkına yandım, yanarım
Hele yatmışları gafletten uyandırmak için.”

(*Gurup Düşünceleri*, “İçin”, s.165)

Varoluş mekânlarının bireyi kuran gücünün farkındalığındaki Bahtiyar Vahapzade, şiirlerinde bireysel ve toplumsal karakteri belirleyen ortak mekân izdüşümleri aracılığıyla imgesel bir uzam sunar. Kendi “evi”nin şiirini “milli evin/ vatanın” şiiri olarak milli bir kimliğe dönüştüren sanatkar, bizim olan rüyaları bizim olan ve biz olan mekânlar aracılığıyla şiirlerine taşır. Vahazade şiirinde mekânlar, sınırları sonsuza açılan açık ve geniş nitelikleri ile kültürel belleğin aktarıcısı işlevindedirler. Bu uzam, ontolojik anlamda kendilik sınırlarını keşfeden birey için bir kurtarıcı sığınak ve zamansal sürekliliğinin de göstergesidir:

“Vatan aşkından yücelsin bütün isteklerimiz,
Yaşasın arzuda, amaçta, temennada vatan.

Ulular uymadı var-servete, yalnız dediler:
En büyük bahşişimiz bizden her evlada: Vatan.

Vatan aşkından alır Bahtiyar öz kudretini
Dövünür kalbi gibi her yeni mısradada vatan.”

(*Gurup Düşünceleri*, “Vatan”, s.205)

Toprağa bağlı milliyetçilik fikrine sahip olan sanatkâr, şiirlerindeki mekânlar aracılığıyla topraktaki yaratma gücünü milli benlikle bütünler. “Fiziki çevreyle insanı, felsefeyi ve yaşamı birbirlerinden yola çıkarak yumak gibi saran” (Çizgen 1994: 50) bu bütünleşme, içselin dışsalla kurduğu gizil öğeler taşıyan bir ilişkiler ağıdır:

“Yurdum, vatanım, şöhretim, andım.

Bir vakit ki senin aşkına yandım.

Bildim, ben asıl insanım, insan.

(...)

Sevdim seni, ben kıblemi buldum.

Sevdim seni, bildim ki benim

Öz sıfatım var.

Bildim oğulum,

Öz anam, öz memleketim var.

(...)

Bildim ki vatan namına ölmek de kolaymış.

Bildim, senin aşkınla övünmek ve övülmek.”

(*Gün Var Bin Aya Değer*, “Sevdim, Bildim ki”, s.99)

Bireyin ve mekânın bu dinamik birlikteliği, kolektif oluşumun gerçekleştiği derin, boyutlu ve geniş nitelikli bir imge değere dönüşün işaretidir. İnsanın zaman karşısındaki direnci olan mekân, nesnellikten sıyrılarak öznelleşir ve içinde yaşayanlarla aynı rüyayı gören bir varlık olur. Bu dönüşüm, kendi içinde bütünleşmenin ve alelade bir toprak parçasını vatan kılan niteliklerin sonucunda gerçekleşir. İnsanın kendini bulması, hafızanın ayak seslerini dinleyerek kendini yeniden kurması, milli varoluş mekânlarına dönüşü ile mümkündür:

“Vatanın arkasında
Biz her zaman dağ olduk.
Vatan bizimçin değil
Biz vatançin doğulduk.

Dokunmasın bu yurda
Bir an düşman nefesi.
Gelsin minarelerden
Allahü-Ekber sesi.

Başımızın üstünde
Mehmet Emin bayrağı.
Gülle korkar yiğitten
Gülle tutar korkağı.”

(*Gurup Düşünceleri*, “Biz Vatan İçin Doğulduk”, s.212)

Sanatkârın poetik atılımı, tarihsel olanla yüzleşen birey için, geçmişini anlamlandırma, şimdi'deki varlığını kutsama ve geleceğe yönelme kazanma merkezlidir: “Tarihselliğini kavramış kişi, bu anımsama mekânlarından atalarının sesini, gücünü ve yaratıcı dehasını, bir özgürlük hamlesi için ödünçleyebilir.” (Korkmaz 2004: 75) Böylece “anı evi” (Bachelard 1996: 42) kimliği kazanan vatan, bireyi kuran bir içtenlik imgesi işlevi ile içsel dönüşüm dinamiklerinin göstergesi olur:

“El azattır.
Tel azattır.
Azat vatanda
Dil azattır.”

(*Yücelikte Tenhalık*, “İki Korku”, s.138)

Varolma teminatımız olan vatan, ulvi ve kutsal değerlerimizi korur, bizim biz olarak kalmamızı, bağımsız yaşamamızı sağlar. Artık o, sıradan bir toprak parçası, bir nesne değil; anadır, yâdır, yarındır. Bu nedenle birey için “bilinçli bir tarih varlığı, sürekli gelişen, boyuna kendini besleyerek yenileyen bir özün taşıyıcısı” (Nietzsche 1998: 49) niteliğindedir. Özellikle bizim milletimiz için sadece bir fikir olmanın ötesinde, fikrin eyleme/ gerçeğe dönüştüğü, yaşam bulduğu varlık alanlarının simgesidir. Dinin, namusun, birliğin, ülkünün anlamını bulduğu bu kutsi mekân için, can da canan da feda edilir:

“Vatan adlı ocağa
Her gün ısınmak şeref.
Bu toprağın yolunda
Toprağa dönmek şeref.”

(*Gurup Düşünceleri*, “Biz Vatan İçin Doğulduk”, s.212)

Hiç değişmeyen ve değişmeyecek olan mutlak gerçeğin ifadesi olan ölümlü aşan insan için, ölüm artık bir son değildir. Mircae Eliade'nin ifadesiyle ölüm, “belli süreler için ruhun yeniden cisimleşmesi sonucu, yitip gitmiş olan en eski ve en yetkin duruma dönüştür” (Eliade 1998: 118). Bu bakış açısıyla kabullenilen ölüm, bireyi ürkütmez. Asıl ürküten dünyadaki varlık alanlarının bütünü ve tinsel varoluş olanaklarının mekânı olan vatandan ayrılmaktır. Önemli olan yaşamak değil, yaşanılacak bir mekâna sahip olmaktır. Bu ise, vatandır. Yaşamdaki uzam boyutuna, bireyin tarihselliğini sağlayan mekânlar aracılığıyla kuramsal bir yorum kazandıran sanatkâr, toprağı ve toprağa dönüşenleri merkeze yerleştirir.

“Vatan toprağını koruyan asker
Şeref abidesi, şan heykelidir
Özge toprağında can koyan asker
Döşte yad medalı, dilenmelidir.”

(*Gurup Düşünceleri*, “Madalyalı Dilenci”, s.132)

Bahtiyar Vahapzade’ye göre vatan, yüksek bir cevher olan milletin varlığı ile varlık bulan evrensel bir unsurdur. Fiziki niteliklerin aşıldığı iç dinamikleri ile bireylerin milletleşmesini sağlayan ve kendiliğini sürekli kılan vatan, kolektif ruhun sindiği, içselleştiği bir değerdir; bireysel ve toplumsal kimliğin kazanılmasında da etkin bir rol üstlenir. Şair, vatani için bir çıra gibi yanmalıdır; şair, bir “od/ ateş kaynağı”; şiiri ise, “gül ve kurşun” olmalıdır. Sanatkâr, ölümden, sürgünden korkmayıp vatani için kendini ateşe atmalıdır.

Sonuç

Bahtiyar Vahapzade, bilinçdışındaki gizleri, kolektif biyografyamızın hatıralar ve hareketlerden oluşun somut hamurunda yeni’den yoğurur. Yeni yaratımlara açık mitik evreni ve bu evrene ait değerler manzumesini sağlam bir biçimsel kurgu ile yeni’den yazar. Öze dönüşün gerekliliğini ve ötekileşmenin tehlikelerin farkındalığında bir birey olarak, geçmiş zamanın ve mekânın evreninde tutunma noktaları arayışı içerisinde. O, gelenekle bağıni hiçbir zaman koparmayan ve gelenekle şair hesaplaşmasından kendi mitini oluşturarak çıkan kendi oluşunu gerçekleştirmiş bir sanatkârdır. Milli unsurları birleştiren sihirli bir kültür zemininde evrensel insanı yakalama gayreti içerisinde eserlerini oluşturur. Şiirlerinde görülen Türk dünyasının kültür birliği imajı, onun gelenekçi vasfıyla çağa uygun modern vasıflarını mükemmel bir sentezi sonucunu dikkate sunar.

Bahtiyar Vahapzade şiirlerinde mekân bireyi, birey ise mekânı kendi’leştirir ve birbirine dönüşüm gerçekleşir. Geçmiş günlerin büyümlü atmosferini bütün yaşanmışlıkları, ayrıntıları ile aktaran canlı, dinamik ve gizil değerleri ile kutsal mekân niteliğindeki vatan ise, geçmişten şimdiye taşıma ve sonsuzluğa imleme işlevi ile de açık ve geniş niteliklidir. Anlam aktarıcı öge olarak seçilen vatan, artık herhangi bir toprak değildir. Geçmişin şimdi’deki görünümü olan bu mabet, fiziksel ve duygusal anlamdaki bir sığınak, bir koranak, bir tutunma yeri halindedir. Bu mekânın her ayrıntısı, mekânsal bir çağrı halinde bireyin öze dönüş olanaklarını barındırır. Kolektif oluşumun gerçekleştiği vatan, yüce ve kutsal değerleri koruyan, taşıyan, özgürlüğün, varoluşun güvencesi olan bir içtenlik mekânıdır. Anne-toprak-vatan kavramları birbiriyle içsel bağdaşım ve etkileşim içerisinde. Bu yönüyle vatan, bireysel çözülmeyi engeller ve milli bütünleşmeyi sağlayarak milletlerin varlık güvencesi olur. En bireysel en milliyeye dönüştüğü mekan olan vatan, bi-

reye ait her duyguyu içine alır; bireyle bütünlenerek onunla sever, acı çeker, yaşar ve ölür. Zira o, yaşamın bütün izlerini taşıyan ve yansıtan bir özdeşim mekânıdır.

Ben'den biz'e dönüşen kendi olma/ kendini gerçekleştirme öyküsü, temel gerçek olan değişimin tarihsel zorunluluklar içerisinde bireysel, milli ve evrensel bir şekilde sentezlenerek bu kutsal mekânda kurgulanır.

Kaynaklar

- Bachelard, Gaston (1996), *Mekânın Poetikası*, (Çev. Aykut Derman), Kesit Yayıncılık, Ankara.
- Çizgen, Nevval (1994), *Kent ve Kültür*, Say Yayınları, İstanbul.
- Eliade, Mircea (1998), *Mitlerin Özellikleri*, (Çev. Sema Rifat), İstanbul.
- Gündoğan, Ali Osman (1997), *Albert Camus ve Başkaldırma Felsefesi*, Birey Yayıncılık, İstanbul.
- Jung, Carl Gustav (2003), *Dört Arketip*, (Çev. Zehra Aksu Yılmaz), Metis Yayınları, İstanbul.
- Korkmaz, Ramazan (2004), *Aytmatov Anlatılarında Ötekileşme Sorunu ve Dönüş İzlekleri*, Türksoy Yayınları, Ankara.
- Nietzsche, Friedrich (1998), *Tarih Üzerine*, (Çev. Nejat Bozkurt), Say Yayınları, İstanbul.
- Sartre, Jean-Paul (2006), *İmgelem*, (Çev. Alp Tümertekin), İthaki Yayınları, İstanbul.
- Vahapzade, Bahtiyar (1995), *Gurup Düşünceleri*, Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Vahapzade, Bahtiyar (1992), *Gün Var Bin Aya Değer*, Nil Yayınları, İzmir.
- Vahapzade, Bahtiyar (1998), *Yücelikte Tenhalk*, Ötüken Yayınları, İstanbul.
- Todorov, Tzvean (2004), *Fantastik*, (Çev. Nedret Öztokat), Metis Yayınları, İstanbul.
- Tural, Sadık Kemal (1982), *Zamanın Elinden Tutmak*, Ötüken Yayınları, İstanbul.